

ВІДГУК

офіційного опонента про дисертацію

Бойко Ольги Олексіївни

«Реалізація категорії інтертекстуальності

в художньому дискурсі фентезі»,

поданої до захисту на здобуття наукового ступеня

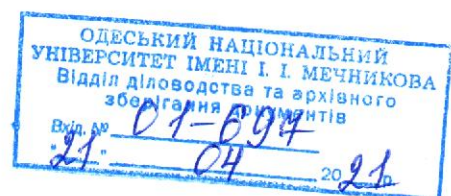
доктора філософії в галузі гуманітарних наук зі

спеціальності 035 Філологія

(Одеса. 2021. – 237 с.)

Упродовж останніх десятиліть в українській лінгвістиці розширюється увага до різних дискурсів, зокрема субдискурсів художнього мовно-культурного простору. Найменш охоплений увагою фентезійний дискурс, який допоки був об'єктом досліджень лише літературознавців (зрозуміло, що це спричинене було й ідеологічними настановами, адже виокремлений літературний жанр фентезі лише в 70-х рр. ХХ ст.). Поступовість наближення до фентезі відбиває і термінологічна лакуна – відсутність або неповнота визначень у лінгвістичних словниках. Лише у єдиному мовознавчому довіднику – «Словнику іншомовних слів» авторства С. Бибик і Г. Сюті, за редакцією С.Я. Єрмоленко (Харків: Фоліо, 2006. 623 с.) можна знайти відповідне визначення.

З приводу уточнення дефініції терміна, класифікацій фентезі, уналежнення його до певного мовленнєвого жанру ведуться запалі наукові дискусії. Отож, об'єкт аналізованої праці – українськомовний і російськомовний художній дискурс фентезі початку ХХІ століття, безумовно, вирізняється актуальністю. Крім того, предмет дослідження ускладнив аспект – мовні засоби вираження категорії інтертекстуальності в сучасному дискурсі фентезі. Поза всяким сумнівом, феномен інтертекстуальності сьогодні

належить до розряду таких, що до нього перманентно звертаються, бо він є універсально значущим для словесної творчості.

Спробу комплексного дослідження категорії інтертекстуальності маємо і в дисертації Ольги Олексіївни Бойко, де центром наукової уваги стали основні концепції вивчення інтертекстуальності в лінгвістиці та її реалізація в сучасному фентезі. Окрім суспільної суголосності науковим потребам, значущості роботі додає й сучасна дослідницька методологія, пов'язана із застосуванням маловикористовуваних ще мовознавцями комп'ютерних програм – офісною програмою Excel та створенням хештег-сету для метарозмітки фрагментів текстів, професійною програмою для письменників Scrivener.

Отже, стратегія роботи полягає у здійсненні комплексного аналізу сучасного українськомовного і російськомовного фентезі як особливого різновиду художнього дискурсу з метою виявлення мовних засобів репрезентації категорії інтертекстуальності. Цьому підпорядковані й завдання роботи, що охоплюють аспекти сутності та типології елементів інтертекстуальності, вивчення й опис сегментів яких за допомогою розробленої авторкою методики лінгвістичного опрацювання великих масивів тексту (матеріалом дослідження слугував відібраний із творів українських та російських прозаїків XXI ст. 3341 фрагмент) з допомогою комп'ютерних програм, має забезпечити відповідні результати.

Поняттєвий інструментарій роботи інтегрує лінгвістичні терміни (наприклад, *художній дискурс, інтертекстема, інтердискурсивність, інтертекстуальність, прецедентний текст, гіпертекст, мовленнєва діяльність, мовленнєвий жанр, концепт* та ін.), а також терміни комп'ютерних технологій, якими послуговуються корпусна лінгвістика та її складова комп'ютерна лінгвістика (зокрема *офісна програма, хештег*, назви спеціальних програм – *тагери, парсери, коркондансери*). Це зумовлює інтегральний, міжгалузевий характер дослідження, що відбиває тенденції сучасного наукового дискурсу, схильного до міждисциплінарності.

Чи не найважливішим чинником оцінювання того чи того наукового доробку є виваженість та аргументованість висловлених у ньому положень, логічність і послідовність інтерпретації аналізованого мовного матеріалу. Рецензована дисертація в цьому сенсі справляє гарне враження. Наголосимо передусім на доброму знанні й глибокому розумінні автором наукових засад, скрупульозному опрацюванні лінгвістичних праць, виваженості аналізу фактичного матеріалу.

Дисертацію виконано в контексті наукової теми кафедри прикладної лінгвістики Одеського національного університету імені І. І. Мечникова «Дослідження текстово-дискурсивних одиниць: теоретико-прикладні аспекти» (державний реєстраційний номер 0118U001787).

Робота добре структурована. Її зміст викладено в чотирьох розділах, кожен із яких відбиває концептуально сформульовані погляди.

Традиційно в першому розділі вміщено теорію питання, яка охоплює такі тематичні аспекти: підгрунття вивчення інтертекстуальності в лінгвістиці (тут проаналізовано теорії М. Бахтіна і Ю. Кристевої, диференційовано поняття інтертекст-інтердискурс-інтекст-інтертекстема, розглянуто типології інтертекстуальності); специфіка мовленнєвого жанру художнього дискурсу фентезі, де висновковується, що художній дискурс – це не тільки художній текст, занурений у комунікативну ситуацію, а й культурний артефакт, важливу роль у створенні якого відіграють інтердискурсивність та інтертекстуальність.

Цікавими видаються власне дослідницькі розділи роботи, де розглянуто засоби реалізації інтертекстуальності в сучасному фентезі і на великому масиві ілюстративного матеріалу зроблено наукові висновки. Так, проаналізувавши цитування як вияв інтертекстуальності, авторка доходить висновку, що цитата є вторинним текстовим елементом, який виконує ілюстративну, аргументативну, текстотвірну тощо функції (с. 92); створює власну класифікацію прецедентних феноменів, розрізняючи цитати універсально-прецедентні та національно-прецедентні (с.94); стверджує, що атрибуція і трансформація цитат певною мірою залежать від рівня

прецедентності інтертекстом (с.112); пропонує своє визначення алюзії як дуального (вербально-невербального) засобу актуалізації культурно-історичної пам'яті читача, розмежувавши поняття *прецедентний феномен* і *алюзія* (с. 117).

Структурно-композиційний формат параграфів третього розділу уніфікований: подано теоретичну інформацію про інтертекстуальні одиниці цитату і алюзію, здійснено аналіз їх різновидів, сформульовано висновки. Авторські ремарки й коментарі, уміщені в роботі, допомагають зорієнтуватися у специфічності інтертекстуальності у сучасному фентезі як жанру, який нещодавно набув популярності і актуалізує інтертекстуальну пам'ять читача, розширює його компетентність завдяки атрибуції цитат та алюзій.

У четвертому розділі дисертантка досліджує концепт *магія* як складник фентезійного дискурсу. Визначивши специфічність мовленнєвого жанру фентезі і дійшовши висновку, що вона зумовлена модальністю ірреальності, яка подається як реальна для героя і читача; відслідкувавши обов'язкову наявність у тексті концепту *магія*; зацентрувавши увагу на тому, що ірреальність подій може бути підсиленою завдяки активному залученню оніричного дискурсу; відзначивши підсилення інтермедіальними елементами інтертекстуальності у фентезійному дискурсі, науковиця прослідковує динаміку продуктивності інтертекстуального та інтермедіального аспектів актуалізації концепту *магія*.

У висновках узагальнені й систематизовані основні результати дослідження, що засвідчують належний рівень роботи, її структурно-композиційну завершеність. Дисертантка цілком компетентно й доречно апелює до розвідок не лише класиків мовознавства, а й сучасників різних регіонів і поколінь з їхніми ідеями, положеннями, концепціями. Це правильна стратегія: вона унаочнює досвід національної філологічної школи й переконує в тому, що зусилля кожного науковця не даремні в процесах опису української мовно-дискурсивної практики в її діячності та синхронії.

Потрібно зауважити, що кожен розділ дисертантка починає оглядом основних підходів, аспектів, тенденцій до інтерпретації досліджуваного явища в лінгвістичній літературі, дає власну оцінку використовуваним науковцями термінам, визначає лакуни у вивченні аналізованих мовних одиниць у сучасному художньому контексті і вдало їх заповнює.

Загалом до поданої дисертації немає концептуальних зауважень, які б поставили під сумнів дослідницьку працю Ольги Олексіївни Бойко з реалізації окреслених у роботі завдань. Мають місце дрібні огріхи, неточності, смислові неоднозначності, що зазвичай трапляються в дисертаційних роботах. Проте є ряд питань, які, на нашу думку, потребували б детальнішого, іноді ґрунтовнішого осмислення. Передбачаємо, що наші міркування можуть мати полемічний характер і не збігатися з авторським баченням ситуації:

1) Приймаючи авторську версію визначення художнього дискурсу, мусимо уточнити у авторки наукової розвідки, чи кожен художній текст, принаймні жанру фентезі, на її погляд, є саме культурним артефактом, чи можна визначити ознаки інтертекстуальності в конкретних творах, у текстах конкретних авторів, що працюють у досліджуваному жанрі?

2) Обраний дисертанткою матеріал передбачав дослідження творів українських і російських прозаїків початку ХХІ століття. Двадцятирічний період, хоч і короткий, з точки зору історичного огляду, але мінливий. Тож хотілося б знати, чи виявлені будь-які зміни за цей період у жанрі фентезі? Чи змінилися мовні засоби вираження категорії інтертекстуальності в ньому? Ця інформація не лише б стала органічною частиною дослідження, а й унаочнила характер сучасного мовного впорядкування художнього дискурсу взагалі.

3) У 3-му розділі знаходимо спостереження щодо розширеності інтертекстуального поля реципієнта залежно від віку (с.101). Йдеться про цитати з національних літератур, які авторка слушно уналежнює саме до національно-прецедентних одиниць. Виникає питання, у чому полягає, на Ваш погляд, відмінність між сталим інтертекстуальним ядром молодшого і старшого поколінь?

4) Джерельною базою дисертації є 3341 фрагмент із творів українських та російських прозаїків початку ХХІ століття, а саме: романи, повісті та оповідання жанру фентезі. Уточніть, будь ласка, за яким принципом відбиралися твори? Чи враховувався під час вибору автор твору?

5) У перспективі дослідження пропонуємо більше уваги приділити проблемі взаємозв'язку «автор» – «текст» – «читач», акцентувавши роль автора та врахувавши важливий у цьому випадку екстралінгвальний чинник, зокрема вплив глобалізації й інформаційно-комунікаційних технологій на роль автора в продукуванні і передаванні інформації.

6) Відзначаючи значний обсяг джерельної бази мовного матеріалу рецензованого дослідження та схвалюючи паспортизацію прикладів у роботі, зауважимо, що список використаних джерел як частини бібліографічного апарату дисертації, бажано б деталізувати. Предметом аналізу були всі оповідання, розміщені у зазначених томах?

Ці міркування ніяк не зменшують наукової вартості дисертації, робота є змістовним, теоретично обґрунтованим, композиційно структурованим, завершеним дослідженням з актуальної лінгвістичної проблематики.

Практичне значення роботи визначає те, що спостереження можуть бути використані у навчальній і навчально-методичній роботі, а також у лексикографічній практиці й написанні монографій та інших наукових робіт.

Запропоновані дисертанткою висновки загалом логічно завершують дослідження, доповнюють новими теоретичними положеннями сучасну українську лінгвістику. Важливо відзначити їхню координованість із завданнями дисертації, лаконічність, аргументованість і структурованість. Анотація і 9 одноосібних праць, опублікованих у фахових та зарубіжних виданнях, підтверджують зміст дисертаційної роботи.

Усе зазначене дозволяє констатувати, що дисертація Ольги Олексіївни Бойко «Реалізація категорії інтертекстуальності в художньому дискурсі фентезі» самостійне закінчене дослідження, виконане на високому науковому рівні, яке відповідає порядку проведення експерименту з присудження

ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 167 від 6 березня 2019 р. (зі змінами) та наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (зі змінами).

Доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри прикладної лінгвістики
Національного університету
«Одеська юридична академія»

М. В. Мамич

Підпис засвідчую:

Перший проректор
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

М. Р. Аракелян